

Türkiye’de Müzecilik ve Eskişehir Ticaret ve Sanayi Müzesi

Yalçın Kurt
Kültür Varlıkları ve
Müzeler Genel Müdürü

Türk Müzeciliğinin temeli ise İstanbul Arkeoloji Müzelerinin temelini de oluşturan Mecma-ı Asar-ı Atika’ya (Eski Eserler Koleksiyonu) dayanır

Müzeler; insanlığın hizmetinde olan, onun gelişimi için çalışan, insanlığın somut ve somut olmayan kültürel mirasını bilimsel yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koleksiyonlar oluşturan, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, eğiten, halkın kültürel, sanatsal zevkini ve dünya görüşünü geliştirmesinde etkili olan, kamuya açık, kar amacı gütmeyen daimi kuruluşlardır.

Kültürel değerlerin korunmasında ve geleceğe taşınmasında bu derece önemli rol oynayan müzecilik olgusu tüm dünyada olduğu gibi Ülkemizde de koleksiyonculukla başlamıştır.

Ünlü tarihçi Herodot’un “gök kubbenin altındaki en güzel coğrafya yeryüzünün en güzel iklimine sahip” olarak tanımladığı Ülkemiz coğrafyasında Türk Müzeciliğinin öncü izleri, Selçuklu Döneminde (13.yy) eski Konya’nın bulunduğu höyüğü çevreleyen ve günümüze hiçbir izi kalmayan sur duvarlarının etrafına çeşitli dönemlere ait eserlerin nizami bir şekilde dizilmesi ile karşımıza çıkar. Dulkadiroğulları Beyliği Döneminde de Kahramanmaraş Kalesi etrafında Geç Hitit eserlerinin biriktirildiği bilinmektedir.

Osmanlı Döneminde ise ata yadigarı kıymetli eserler, hediyeler ve savaşlarda elde edilen ganimetler sarayların hazine dairelerinde korunmaktaydı. İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında sarayın bir bölümünün Hazine Dairesi haline getirilmesi, özellikle Yavuz Sultan

Selim’in doğu seferinden sonra halifeliğin Osmanlılara geçmesi ile birlikte başta kutsal emanetler olmak üzere çok değerli kültür varlıklarının Osmanlı sarayına taşınması zengin bir koleksiyon oluşmasını sağlamıştır.

Gerçek anlamda Türk Müzeciliğinin temeli ise İstanbul Arkeoloji Müzelerinin temelini de oluşturan Mecma-ı Asar-ı Atika’ya (Eski Eserler Koleksiyonu) dayanır. Padişah Abdülmecit’in 1845 yılında Yalova’ya gerçekleştirdiği gezi sırasında gördüğü Doğu Roma taş yazıtlarını İstanbul’a naklettirmesi üzerine eserler 1846 yılında Osmanlı Devlet adamı Ahmet Fethi Paşa tarafından o güne kadar silah deposu (Harbiye Ambarı) olarak kullanılan Aya İrini’de toplatılmaya başlandı. Burası, Mecma-i Eslihai Atika ve Mecma-i Asar-ı Atika olmak üzere iki bölüm halinde müze şeklinde düzenlenmiştir. Kuruluşu daha eski dönemlere dayanan Mecma-i Eslihai Atika bölümü aynı zamanda Harbiye Askeri Müzesinin de temelini oluşturmuştur.

Mecma-ı Asar-ı Atika koleksiyonu ise Sadrazam Ali Paşa döneminde düzenlenmiş ve 1869 yılında dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından Müze-i Hûmayun (İmparatorluk Müzesi) adıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk müzesi kurulmuştur. Aynı yıl, ilk müze müdürü olarak Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden Edward Goold görevlendirilmiştir. Ayrıca vilayetlere bir genelge gönderilerek çevrelerindeki tarihi eserlerin tahrip edilmeden bu müzeye iletmeleri istenmiştir. Aynı

yıl içerisinde ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Müzede toplanan eserlerin sayısının zamanla artmasıyla müzenin Çinili Köşk'e taşınmasına karar verilmiştir. Çinili Köşk'e taşınan Müze 1880 yılında faaliyete geçmiştir. Müzenin Çinili Köşk'e taşınmasından sonra Müze Müdürü Anton Dethier'in ölümü üzerine Türk Müzecilik tarihinde önemli bir yere sahip olan Osman Hamdi Bey 11 Eylül 1881 tarihinde bu göreve atanmıştır.

1887'de Sayda'da gerçekleştirilen kazılar sonucunda İskender Lahdinin de yer aldığı bir grup lahit ortaya çıkarılmış ve İstanbul'a nakledilmesinden sonra Osman Hamdi Bey yeni bir müze binası yapımı için girişimlere başlamıştır. Müze binasının tasarlanması işi Mimar Alexandre Vallaury'e verilmiştir. Bu bina Ülkemizde, müze binası olarak tasarlanan ilk binadır ve Müze-i Hümayun adıyla 1891 tarihinde açılmıştır. Açılışından kısa bir süre sonra müzede kitaplık, fotoğraf laboratuvarı ve maket atölyesi de kurulmuştur. Kazılar sonucunda getirilen yeni eserleri sergilemek amacıyla 1903'te ve 1907'de müzeye ek binalar da yapılmıştır.

Yine bu dönemde, İstanbul dışında Anadolu'daki bazı şehirlerde de müze kurma çalışmaları başlatılmış; 1902'de Konya'da, 1904'de Bursa'da yeni müzeler açılmıştır. Bu dönemlerde müzeciliğin koruma, kayıt altına alma, düzenli sergileme faaliyetleri Ülkemizde hızla gelişmeye başlamıştır. Ayrıca bu dönemde Türk bilim adamları tarafından da birçok kazı çalışması yapılmaya başlamıştır.

1910 yılında Osman Hamdi Bey'in ölümünden sonra müze müdürlüğüne kardeşi Halil Edhem Bey getirilmiştir. Edhem Bey, bilimsel yayınlar çıkartılmasına önem vermiştir. 1912-1914 yılları arasında Gustav Mendel'in yaptığı üç ciltlik "Catalogues de Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines" isimli taş eserler katalogu Müzey-i Hümayun'u dünyaya tanıtan yapıt olmuştur. 1914 yılında Süleymaniye Camii'nin imaretinde Türk ve İslam eserlerinden oluşan koleksiyonuyla Evkaf-ı İslami-

ye Müzesi açılmıştır. Halil Edhem Bey, geleneksel Batı müzeciliği anlayışı içerisinde Yakındoğu ülkelerinin eserlerini ayırarak, binayı Eski Şark Eserleri Müzesi olarak düzenlemiştir. 1917 yılında müze dışındaki eski eserleri korumak için çalışmalar yapacak olan Eski Eserleri Koruma Encümeni, meclis kararıyla kurulmuştur.

Ülkemizde bir sanat müzesi kurulması yönündeki çalışmalar ise ilk kez 19. yüzyıl sonlarında başlatılmıştır. 1883'te açılan Güzel Sanatlar Okulu öğrencilerinin eğitimini desteklemek ve bilgi, görgülerini artırmak amacıyla bir resim koleksiyonu ile bu koleksiyonun sergileneceği bir resim salonu oluşturulması düşüncesi, sanat koleksiyonları için de bir başlangıç olmuş ve Elvah-ı Nakşiye olarak anılan resim koleksiyonu da bu amaçla meydana getirilmiştir. Ancak gerçek anlamda ilk sanat müzesi, Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1937 yılında Atatürk'ün emriyle kurulan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi olmuştur.

Cumhuriyet döneminde müzeler, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan ve sonradan adı "Âsâr-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü" olan Hars Müdürlüğüne bağlanmış, daha sonra 1944'te "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. 1924 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla, Topkapı Sarayı'nın mevcut koleksiyonu ile müze olarak ziyarete açılması kararı alınmıştır. Atatürk'ün Ankara'da bir Hitit Müzesi'nin açılmasını istemesi üzerine 1923

Anadolu'nun birçok ilinde yeni müzeler açılmış ve müzeciliğin ülke çapında yaygınlaşması sağlanmıştır

yılında Kurşunlu Han ve Mahmut Paşa Bedesteni Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onararak Ankara Arkeoloji Müzesi olarak açılmış ve 1967 yılında yeniden düzenlenerek adı Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak değiştirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde yapılan ilk müze binası ise Ankara Etnografya Müzesi olup inşasına 1925 yılında başlanmış ve 1930 yılında ziyarete açılmıştır. 1925 yılında çıkarılan Kanunla kapatılan tekke, türbe ve zaviyelerdeki eşya ve eserlerin çoğu Ankara Etnografya Müzesinde sergilenmeye başlanmış, halk yaşamından kesitler sunmak amacıyla sergide törensel ya da günlük eşyalar da kullanılmıştır. Konya Mevlana Türbesi de Atatürk'ün isteği üzerine koleksiyonları ile birlikte müze haline dönüştürülmüştür.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında adı geçen müzelerimizin dışında, Anadolu'nun birçok ilinde yeni müzeler açılmış ve müzeciliğin Ülke çapında yaygınlaşması sağlanmıştır.

Günümüzde 198'i Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı, 231'i Bakanlığımız denetiminde özel müze olmak üzere toplam 429 müze bulunmaktadır. Sayıları gün geçtikçe artan müzelerimiz, artık sadece eserlerin sergilendiği ve depolandığı mekânlar olmaktan çıkmış, halkımızın eğitimi için ulusal ve uluslararası konferansların, seminerlerin düzenlendiği, çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği, sergilerin açıldığı, bilimsel yayınların yapıldığı, Ülkemizin tanıtımına katkıda bulunan eğitim ve kültür kurumları hâline gelmiştir.

Çok sayıda çağdaş müze

Son yıllarda dünyanın en büyük mozaik müzesi olan Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi, Kırşehir Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesi, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi, Aydın Müzesi, Tokat Arkeoloji ve Etnografya Müzesi gibi yeni müzeler çağdaş müzecilik anlayışına göre tasarlanmış ve ziyarete açılmıştır.

Toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak en önemli değerlerden biri olan müzelerimizin gelişim sürecini hızlandırmak ve çağdaş müzecilik hizmetini Ülke çapında yaygınlaştırmak üzere çeşitli yasal düzenlemeler ve uygulamaya yönelik önemli çalışmalar gerçekleştiren Bakanlığımız müzecilik alanında birçok yenilikler getirmiş ve bu yasalara bağlı olarak bazı yönetmelik düzenlemeleri yapmıştır.

Bu kapsamda 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının yaşatılarak korunması ile birlikte, kültür kompleksleri ve özel müzelerin yaygınlaştırılması ve özendirilmesi sağlanmıştır. Kurumların taşınmaz mal tahsis, gelir vergisi stopajı indirimi, sigorta primi işveren paylarında indirim, su bedeli indirimi ve enerji desteği, yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırabilme ile hafta sonu ve resmi tatillerde faaliyette bulunabilme gibi teşviklerden yararlanabilmesine olanak sağlanmaktadır. Talepte bulunulması halinde bilimsel ve teknik konularda da özel müzelere her türlü destek sağlanmaktadır.

Sevindirici gelişmeler

Son yıllarda Devlet Müzeciliğinin yanında özel müzeciliğimizin de geliştiğini, kurumların kendi görev alanlarına giren konularda müze açma ve böylece asıl işlevlerine ek olarak halkımıza kültür hizmeti de ulaştırma isteğini görmek, müzeciliğimizin çeşitliliği açısından oldukça sevindiricidir.

Özellikle son yıllarda kent tarihine ilişkin çok sayıda özel müze açılmıştır. Somut olmayan kültürel mirasın çeşitliliği üzerine kurulan özel müzelerin açılması da Ülkemizdeki müzecilik çeşitliliği bakımından önemlidir. Çocuk ve gençlere yönelik müze sayısında da önemli artışlar

gözlenmektedir. Bu müzeler arasında çocuk müzeleri, bilim ve teknoloji müzeleri ve oyuncak müzeleri öne çıkmaktadır.

Bakanlığımız müspet politikaları, belediye, vakıf ve özel kişi ve kurumların artan ilgisi ve söz konusu yasal teşvikler sonucunda 2005 yılında 94 olan özel müze sayısı 2010 yılında 146'ya, 2015 yılında 216'ya günümüzde ise 231'e ulaşmıştır.

Bu başarılı çalışmalar Devlet müzelerimizin yanı sıra özel müzelerimize de ulusal ve uluslararası alanda ödülleri beraberinde getirmiştir. 2004 yılında Trakya Üniversitesi II. Bayezid Sağlık Müzesi, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin Kültür, Bilim, Eğitim ve Basın Komitesince verilen, Avrupa Yılın Müzesi Ödülü (EMYA) kategorilerinden biri olan "Avrupa Konseyi Müze Ödülü"; 2009 yılında ise İstanbul Modern Sanat Müzesi "Özellikle Ziyarete Önerilen Müze Ödülü" almıştır. 2014 yılında Estonya'nın Tallinn şehrinde gerçekleştirilen müzecilik forumu ve ödül organizasyonunda "Avrupa Yılın Müzesi Ödülü"ne, yazar Orhan PAMUK'un kurduğu "Masumiyet Müzesi" layık görülmüştür. Bayburt'taki Baksı Müzesi de Avrupa Parlamenterler Meclisi tarafından verilen "Avrupa Konseyi Müze Ödülü"nü 2014 yılında kazanmıştır.

ETO'dan müzeciliğimize büyük katkı

Bu çerçevede Eskişehir İli de Bakanlığımız denetimindeki 7 özel müzesi ile ülkemizdeki kültür ve turizm hayatında önemli bir yer tutmakta olup bu özel müzeler arasında yer alan Eskişehir'in geçmişten günümüze ticari gelişimini yansıtan etnografik eserlerin sergilendiği özel "Eskişehir Ticaret ve Sanayi Müzesi", Eskişehir Ticaret Odası tarafından Bakanlığımız Makamının 11.11.2016 tarih ve 201887 sayılı onayı ile kurulmuştur.

Eskişehir Ticaret Odasının bu girişimi takdirle karşılanmış olup Ülkemiz özel müzeciliğine de büyük katkı sağlamıştır.